

PAPER DETAILS

TITLE: 2000'LI YILLARDA ÇOCUK KORUMA SİSTEMİ İÇİNDE BAKIM HİZMETLERİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

AUTHORS: Seyda YILDIRIM

PAGES: 87-110

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/283411>

**2000'Lİ YILLARDA ÇOCUK KORUMA SİSTEMİ İÇİNDE
BAKIM HİZMETLERİNİN GENEL GÖRÜNÜMÜ¹****Şeyda YILDIRIM²****ÖZET**

Türkiye'de son yüzyılda çocuk bakım sisteminin sürekli bir değişim içinde olduğunu söylemek mümkündür. Hizmetlerin tek bir kurum çatısı altında birleştirilmesi bile ancak 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulması ile sağlanabilmektedir. Bu süreçte çocukların daha çok kurum bakımında kalmasına yönelik faaliyetlere ağırlık verildiği görülmektedir. Ancak 2000'li yıllarda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun ciddi bir anlayış değişikliğine giderek çocukların bir aile yanında bakımını sağlayacak hizmetlere ağırlık verdiği görülmektedir. Ayrıca kurum bakımının da çocuk üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltabilmek amacıyla alternatif bakım hizmetleri oluşturulmuştur. Bu çalışmada 2000'li yıllarda çocuk bakım sistemlerinde yasal ve kurumsal olarak gerçekleşen değişim ve gelişimin eleştirel bir bakış açısıyla ele alınması amaçlanmış olup, çalışmanın içeriğinde 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, SHÇEK içindeki yapılanma ve daha sonra da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulma sürecinde çocuk bakım hizmetleri istatistiki bilgilerle desteklenerek ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Korunma gereksinimi olan çocuk, çocuk koruma sistemi, çocuk bakım hizmetleri.

**OVERVIEW OF CARE SERVICES IN CHILD PROTECTION SYSTEM
IN 2000'S****ABSTRACT**

It is possible to say that the child care system has been in a constant change in Turkey in the last century. With the establishment of Social Services and Child Protection Institution in 1983, the services were combined under the umbrella of a single institution. In this process, it is seen that activities to keep children in institutional care were focused on. However, after 2000s, with an important perspective change, Social Services and Child Protection Institution focused on keeping the children under family care. In addition, alternative care services have been created in order to decrease the negative effects of institutional care on children. In this study, it is aimed to focus on the change and development process that took place legally and institutionally in child

¹ Bu çalışma 23-25 Ekim 2014 Tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen I. Uluslararası Çocuk Koruma Kongresi sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü. Yard. Doç.Dr. mail:yildirim.seyda@gmail.com

care systems in 2000s with a critical perspective. In the scope of this study, both the 5395 Child Protection Law and the child protection services within the construction of Social Services and Child Protection Institution and child care services in the process of establishment of Family and Social Policies Ministry are discussed, in regard to statistical data.

Key words: Looked-after children, child protection system, child care services.

GİRİŞ

Korunma gereksinimi olan çocukların bakım sorunu insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte çocukların bütüncül bir bakış açısı ile gelişimlerinin tüm boyutlarıyla ele alındığı bakım modellerinin 20. yüzyılda geliştirilmeye başlandığı görülmektedir. Daha öncesinde kimsesiz çocukların bakım ihtiyaçlarını karşılamak daha çok bir hayır işi olarak algılanmakta iken sosyal hizmet bilimindeki gelişmelerle bu hizmetlerin profesyonel bir şekilde sistemli olarak düzenlenmesi ihtiyacı gündeme gelmiştir ve buna paralel olarak da çocukların ihtiyaçlarına göre farklı bakım modellerinden faydalanmaları için devletler düzeyinde de düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye’de de çocuk bakım sistemi geçmişten günümüze çocuk bakım hizmetleri farklılaşma göstermiştir. Yıllar içerisinde hem hizmetlerin çeşitliliği artmış hem de çocukların daha sağlıklı bir gelişim sürdürmesini sağlamak amacıyla bakımın kalitesini arttırmaya yönelik düzenlemelerin arttığı görülmüştür. Bu süreçteki en hızlı değişimin de yine 2000’ li yıllarda ivme kazandığını görmek mümkündür. Ancak 2000’li yıllardaki bu değişim ve gelişimi anlamak için de Türkiye çocuk bakım hizmetlerinin Osmanlıdan günümüze çocuk bakım hizmetlerinin nasıl bir yoldan geçtiğini görmek gerekmektedir. Bu nedenle çocuk koruma sistemindeki hukuksal ve kurumsal bir takım gelişme ve değişimlere göz atmak gereği duyulmuştur. Uluğtekin (2001: 9-17) Türkiye’de korunması gereken çocuklarla ilgili durumu toplumsal-ekonomik ve siyasal değişim süreci içinde 3 dönemde ele almıştır. Bu dönemler:

1920’li Yıllara Kadar Olan Dönem

Osmanlı toplumunda korunması gereken çocuk dendiğinde ilk akla gelen kurumlar vakıflar olmuştur. Vakıfların yetim ve yoksul çocukları korumanın yanı sıra çocuklara yönelik pek çok hizmet faaliyetini yerine getirdiği görülmüştür. Ayrıca vakıflar çocuklara

koruma hizmeti veren kurumları da desteklemişlerdir (Çocuk Esirgeme Kurumu, Darüşşafaka, Fukaraperver Cemiyeti vb.)

Osmanlı Devleti'nin son döneminde 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı süresince ciddi bir nüfus kaybı yaşanmıştır. Bunun yanında sağlıklı yaşam koşulları nedeniyle bebek ve çocuk ölüm hızının yüksek olması gibi nedenlerle nüfusun o dönemde çok az olduğu görülmektedir. Bu dönemde ve bunu takip eden 40 yıl boyunca ülke, ekonomi, insan gücü, doğum oranı, kaynak kullanımı, dış borçlar, ulaşım, sanayi, tarım ve ulusal üretim açısından oldukça güç durumda kalmıştır (Çavuşoğlu, 2001: 10).

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında yaşanan büyük savaşlar nedeniyle çok sayıda şehit verilmesi kimsesiz çocuklar sorununu gündeme getirmiştir. Bu sorunun çözümü için bazı girişimlerde bulunulmuş ve II. Abdülhamit Döneminde Darülhayr-ı Ali kurulmuştur. 1903 yılında açılan bu kurumda yaklaşık 400 çocuk bakılmış ve 1909 yılında da kapatılmıştır.

Osmanlı döneminde kimsesiz ya da korunma gereksinimi olan çocuklara yönelik bir diğer uygulama da "evlatlık" kurumudur. Ancak bu kurumun varlığı o dönemde ve Cumhuriyetin kurulmasından sonra 1964'e kadar geçen süre içerisinde kölelik, köle ticareti ve köleliğe benzer uygulama ve gelenekleri ortadan kaldıran kanuna kadar devam etmiştir.

Bu dönemde korunması gereken çocuklarla vakıflar dışında faaliyet gösteren kurumlardan biri de 1860 yılında kurulan "çocuk ıslahaneleri"dir. Bu ıslahaneler bugünkü manada çocuk yuvalarının yaptığı işi yapmaktaydılar. İslam hukukuna göre çocukluk dönemi ergen olmakla sona erdiğinden ıslahaneye kabul için çocukların 13 yaş altında olması gerekmektedir. Yine 1896 yılında açılan Darülaceze de kimsesiz, yoksul ve terk edilen çocukların korunduğu belli başlı kurumlardan biri olmuş ve bu görevi Cumhuriyet kurulduktan sonra da devam ettirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda kimsesiz çocukların devlet tarafından korunmasını amaçlayan ilk kapsamlı uygulama Darüleytamların (yetimhane) kurulmasıdır. Bu kuruluşların açılmasının asıl amacı savaşlar nedeniyle pek çok çocuğun babasız kalması ve göçmen ya da mülteci olarak ülke topraklarına gelmeleridir. 1917 yılında tüm ülkede 65 Darüleytamda yaklaşık 11.000 çocuğa bakım hizmeti verilmiştir. Darüleytamlar 10 Haziran 1926'da kapatılmış ve yetenekli çocuklar Darüşşafaka'ya gönderilmiştir.

1920 ve 1960'lı Yıllar Arası Dönem

Bu yıllarda da korunmaya gereksinimi olan çocuklarla ilgili pek çok önemli çalışma olmakla birlikte ilk öne çıkan Himaye-i Etfal Cemiyeti'dir. Bu Cemiyet ülkenin "çocuk" konusuna bütüncül açıdan yaklaşan bir mevzuat ve uygulamayı o yıllarda gündeme getirebilmiş bir kurumdur.

Himaye-i Etfal Cemiyeti (HEC) 1908 yılında mahalli olarak Kırklareli'nde kurulmuş ve Balkan Savaşı'na kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Daha sonra 1917 yılında İstanbul'a taşınmış ve 17 Ocak 1921'de padişah iradesi ile kamu yararına çalışan cemiyet olarak kabul edilmiştir (Albayrak, 1988; akt: Çavuşoğlu, 2001: 10). Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'ya geçen kurucular 30 Haziran 1921 tarihinde Himaye-i Etfal' i Ankara'da kurmuşlardır. Ankara HEC' in ilk çalışması Mareşal Fevzi Çakmak' ın kuruma telgraf çekmesi ile başlamıştır. Cepheden gönderilen 1500 çocuk Ankara'da evlere yerleştirilip misafir edilmiş ve daha sonra bu çocuklar için küçük bir misafirhane kurulmuştur. Korunma gereksinimi olan çocukların sayısının artması üzerine 1925 yılında Keçiören'de bir Ana Kucağı açılarak yatılı bakım hizmeti verilmeye başlanmıştır. Çocuk bakımının sağlandığı kurumlar arasında olan ana kucağı, yetimler evi ve şefkat yuvası gibi kurumların adları aynı anlama gelip tüm bu terimler daha sonra çocuk yuvası olarak kullanılmaya başlanmıştır. HEC' in 1932 yılında yayınladığı kongre raporlarında 1930 yılında 90 çocuğa bakıldığı görülmüş ancak bu kuruma kabul için yapılan müracaatların çokluğu nedeniyle fakir ve dul annelere kimsesiz çocuklara bakması için ücret verilerek çocuklar bu ailelerin evlerine yerleştirilmiştir. Bu uygulama bugünkü koruyucu aile uygulamasının başlangıcını oluşturmuştur (Çavuşoğlu, 2005: 59). 1934 yılında HEC' in adı Atatürk tarafından Çocuk Esirgeme Kurumu (ÇEK) olarak değiştirilmiştir. Bu kurum sosyal hizmet alanındaki pek çok uygulamanın ilkinin başlatmıştır. Kurum, süt dağıtımı, muayene ve tedavi, para yardımı, doğum yardımı, okul gereçleri dağıtımı çalışmalarını çeşitlendirmiş ve çocuk yuvaları, doğum evleri, prevantoryum, pansiyonlar, kreşler, süt damlası, talebe sofraları, çocuk kütüphaneleri, müzeler, çocuk bahçeleri, sıhhi banyolar, yüzme ve kum havuzları, sinemalar vb. hizmetleri sürdürmüştür. Özellikle anne ve çocuk sağlığına yönelik eğitim çalışmaları, kitap yayınları, sergiler, gürbüz çocuk yarışmaları, bakıcı okulu, kıymetli eşya piyangoları, balo, müsamere, eğlenceler, yarışmalar, konferanslar, şefkat pulları kurumun bazı çalışmaları arasında sayılmaktadır (Çavuşoğlu, 2001: 11; Çavuşoğlu, 2005: 45-46)

Bu dönemdeki ikinci önemli gelişme Medeni Kanunun çıkarılmasıdır. 1926 yılında kabul edilen 743 Sayılı Medeni Kanun korunması gereken çocuğa ilişkin geniş bir çerçeve sunarak anne-babanın görevlerini yerine getirmemesi nedeniyle;

1. Yeterince beslenemeyen,
2. Eğitim olanaklarından faydalandırılmayan,
3. İçki ve uyuşturucu madde kullanmaya yönlendirilen,
4. Evden, okuldan, işten kaçan,
5. Ağır işlerde çalıştırılan,
6. Yalan söyleyen,
7. Aile çevresinden uzaklaşarak günlerini uygunsuz yer ve kişiler arasında geçiren,
8. Terbiyesinde güçlük çekilen,
9. Suça yöneltilen çocuğu "korunma gereksinimi olan çocuk" olarak tanımlamıştır. Ancak Medeni Kanundaki bu düzenleme korunma gereksinimi olan çocukları tam olarak içine alamamıştır. Çünkü Medeni Kanunda anne-babası olan çocukların durumu geniş ölçüde düzenlenmiş, anne-babası olmayan çocuklar hakkında ise vasi tayini ve vesayetle ilgili hükümler getirilmiştir. Hâlbuki ana-babası olmayan çocukların durumu ile ilgili olarak farklı pek çok sorun ortaya çıktığı için bu konudaki düzenlemeler yetersiz kalmış ve bu yetersizliklerin ortaya konması için yapılan çalışmaların neticesi olarak çocuğu doğrudan etkileyen kanunlar çıkarılmıştır (Zevkliler, 1968: 174-175).

Bu dönemdeki üçüncü gelişme de korunması gereken çocuğu doğrudan ele alan kanunlar çıkarılmasıdır. Doğrudan doğruya korunmaya gereksinimi olan çocukların bakım ve yetiştirilmesini konu alan kanunlar 2. Dünya Savaşından sonra ele alınmışlardır. Dünyanın ileri ülkelerini ciddi bir sorun olarak meşgul eden sosyal politika ülkemizi de etkilemiştir. Ülkemizde de büyük ses getiren İngiltere'nin sosyal hizmetleri hakkındaki Beveridge raporu, sosyal güvenlik ve adalet gibi kavramların gittikçe artan bir ilgi ile karşılanması, diğer taraftan 2. Dünya savaşından sonra şiddetlenen yoksunluk ve sıkıntıların genellikle dar gelirli ailelerin ve çocukların sefaletine neden olması, hızlı kentleşme ve köylerden kentlere göç, bunların arttırdığı kötü barınma ve beslenme şartları çocuk koruma problemlerini ön plana çıkartmıştır (Çağlar, 1982: 8). Bunun sonucu yapılan çalışmaların ardından 1949 yılında 5387 sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun" çıkarılmıştır. Darüleytam modelinin uzantısı olarak yetim çocuğu koruma felsefesi ve örgütlenme biçimini (toplumdan soyulanmış kışla tipi kuruluş) bu kanuna yansıtılmıştır. Bu kanundan sonra 15.05.1957'de 6972 sayılı

"Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu kanunun da hareket noktası kimsesiz çocuktur. Bu kanunlarda aile ve çocuğa beraber ulaşmayı amaçlayan bir politika ve örgüt anlayışı görülememekte, yine kışla tipi kurum bakımı öne çıkmaktadır. Bu kanuna göre, beden, ruh ve ahlak gelişimleri tehlikede olup;

a) Ana ve babasız,
b) Ana ve babası belli olmayan,
c) Ana ve babası tarafından terk edilen,
d) Ana ve babası tarafından ihmal edilip, fuhuşa, dilencilığe, alkollü içkileri ve uyuşturucu maddeleri kullanmaya veya serseriliğe sürüklenme tehlikesine maruz kalan çocukların bakılıp yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Bu çocuklara yönelik hizmetlerin uygulanmasında devlet sorumlu tutulmuş ve her ilde Çocukları Koruma Birlikleri kurulmuştur (Çağlar, 1982: 13).

28 Haziran 1959 tarihinde UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 7. Genel Kurulunda kabul edilen Türk Çocuk Hakları Bildiri'sinin 5. maddesinde korunma gereksinimi olan çocuklarla ilgili hususlar "özürlü ve uyumsuz çocukların iyileştirilmeleri, sıkıntı içindeki çocukların kurtarılmaları, durumlarına uygun bir meslek için kendi hayatlarını kazanacak derecede, başarılı ve güçlü yetiştirilmeleri, ana-baba ile birlikte devletin bu amaçla kurulmuş örgütlerinin ödevidir. Bu kurumlar tezelden yeteri kadar arttırılmalıdır. Üstün yetenekli çocuklar devletçe ve ailelerinin de yardımı ile en geniş yetiştirme vasıta ve imkanlarına kavuşturulmalıdır" şeklinde ele alınmıştır (Çağlar, 1982: 11).

1960'lı Yıllar Ve Sonrası Durum

Bu dönemde sosyal hukuk devleti olma yönündeki çabaların etkisiyle 1983'de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ve 1987'de Çocuk Mahkemeleri kurulmuştur.

1961 yılında ÇEK' in kısa süreyle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca atanan İdare Heyetince yönetilmesi kararı alınmıştır. 1980 yılında kurum ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. 1980'lerin başına gelen bu dönemden kısa bir süre sonra ülkede askeri darbe olmuş ve kurumun kapanış süreci başlamıştır. 5 Mayıs 1981 tarihli resmi gazetede yayınlanan 51 no'lu Milli Güvenlik Kurulu kararında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun tüm kolları feshedilmiş, kurum yeniden örgütleninceye kadar yürütme Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı' (SSYB)' na verilmiştir. Daha sonra 24.05.1983 tarihinde kabul edilen 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı resmi gazetede yayınlanan 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu ile Türkiye Çocuk Esirgeme

Kurumu tarihe karışmış ve kamu tüzel kişiliği olan katma bütçeli bir kuruluş haline getirilmiştir. 1991 yılında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile de SHÇEK Başbakanlığa bağlı olarak hizmetlerini sürdürmeye başlamıştır. Buna göre Sosyal Hizmetler Danışma Kurulu ile Başbakanlığa bağlı kamu tüzel kişiliğine sahip katma bütçeli SHÇEK Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilatı Ankara’da olmak üzere kurulmuştur (Çavuşoğlu, 2005: 165-166). Bu kurumun kurulması ile "Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri", "Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü", "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu" tek çatı altında toplanmıştır. Böylece özellikle çocuk hizmetleri arasında karşılaşılan ve karmaşaya yol açan bu karışıklık giderilmiş ve hizmetlerin tek elden planlanması ve denetlenmesi olanaklı hale gelmiştir. Örneğin 0-6 yaş grubundaki çocukların personel ve mali işler açısından SSYB' ye bağlı olan ve 7-18 yaş grubundaki çocukların personel ve mali işler açısından Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından desteklenen 67 ayrı "Koruma Birliği"ne bağlı olan bu kurumlar tek çatı altına alınmıştır (Çengelci, 1991: 2-3). 2828 Sayılı SHÇEK Kanununa paralel olarak SHÇEK de aileyi ve çocuğu bir arada desteklemeyi amaçlayan yaygın bir politika ve örgütlenme biçimine sahip olmamıştır. 2828 sayılı kanuna 1991 tarih ve 3703 sayılı kanun ve 1997 tarih ve 572 sayılı kanun hükmünde kararname ailenin bütünlüğünün korunması ve öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi hususları eklenmişse de kurumun 2000’li yılların ortalarına kadar aile ve çocuğu birlikte ele alan bir örgütlenme anlayışını geliştiremediği görülmektedir. Bunun yanında bu kanun korunma gereksinimi olan çocukların korunma kararları kalktıktan sonra kurumla ilişkisinin sağlanması ve kendilerine imkanlar ölçüsünde yardımcı olunması, evlenen kız çocuklarına çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak üzere evlenme yardımı yapılması gibi düzenlemelerle daha önceki mevzuatta yer almayan bazı eksiklikleri gidermiştir. Böylece sosyal reform karakteri taşıyan bir düzenleme yapıldığı söylenebilir (Akyüz, 1991: 727).

2000’li Yıllarda Durum

2000’li yıllarda çocuk koruma sistemini tamamıyla değiştirmeyi hedefleyen yasal ve kurumsal bir takım değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan biri 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun çıkartılmasıdır. 03.07.2005 tarihinde kabul edilen ve 15.07.2005 tarih ve 25876 sayılı resmi gazetede yayınlanan bu kanun **korunma gereksinimi olan çocuğu**: "bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk" olarak tanımlanmıştır. Bu

kanuna göre suç mağduru çocuğun yanında suça sürüklenen çocukla ilgili de yeni bir tanımlama yapılmış ve ağır ceza mahkemesi tarafından cezalandırılmayan çocukların cezaevine girmesinden ziyade alınan çeşitli tedbirler ile toplum içinde yaşamlarını sürdürmeleri konusunda desteklenmeleri sağlanmıştır. Kanunun 5. maddesinde açıklanan bu tedbirler:

Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bunlardan;

- a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,
- b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,
- c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,
- d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,
- e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirdir.

Yine bu dönemdeki önemli gelişmelerden biri sadece ekonomik yoksunluk nedeniyle korunma altına alınıp yuva ve yurtlarda yetiştirilen çocukların nakdi yardımlarla aileleri yanından desteklenmeye başlanmasıdır ve pek çok çocuk bu yolla ailesinin yanına döndürülmüştür. Ayrıca ailesi yanına döndürme imkanı olmayan çocukların kurum bakımının olumsuz şartlarından korunabilmesi amacıyla koğuş tipi bakım sisteminin ortadan kaldırılmasına yönelik yeni hizmet modelleri oluşturulmuştur. Bunlar sevgi evleri ve çocuk evleri hizmetleridir. SHÇEK' in 2006-2010 yılları arasında bakım hizmeti verdiği kuruluşlara ilişkin sayısal bilgiler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumunun 2006-2010 Yılları Arasında Bakım Hizmeti Verdiği Kuruluşlara İlişkin Bilgiler

Kuruluş Türü	2006	2007	2008	2009	2010
Çocuk Yuvası	107	103	103	83	74
Çocuk evi				160	323
Çocuk evi (0-12 yaş)				122	238
Çocuk evi(13 +)				38	85
Sevgi evleri				18	37
Sevgi evleri (0-12)				13	22
Sevgi evleri (13+)				5	15
Yetiştirme yurdu	112	113	114	105	97
Çocuk ve gençlik merkezi	44	43	37	38	37
Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi		4	9	18	23
Koruma, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi		3	6	6	7
TOPLAM	263	266	269	603	888

(Kaynak: SHÇEK Stratejik Planı, 2010.)

Görüldüğü gibi sevgi evlerinin ve çocuk evlerinin hizmet vermeye başlamasıyla kuruluşlar küçülmüş ve sayıları artmıştır. SHÇEK’ in 2006-2010 yılları arasında bakım hizmeti verdiği çocuklara ilişkin sayısal bilgi de Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 2006-2010 Yılları Arasında Bakım Hizmeti Verdiği Çocuklara İlişkin Bilgiler

Kuruluş Türü	2006	2007	2008	2009	2010
Çocuk Yuvası	9670	6190	6099	4551	3945
Çocuk evi				938	1813
Çocuk evi (0-12 yaş)				705	1394
Çocuk evi(13 +)				233	419
Sevgi evleri				1348	2224
Sevgi evleri (0-12)				1139	1678
Sevgi evleri (13+)				209	546

Yetiştirme yurdu	10471	5934	5512	5818	4596
Çocuk ve gençlik merkezi*	9114	8947	10778	8756	8934
Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi			199	275	417
Koruma, bakım ve Rehabilitasyon Merkezi			217	123	117
Evlat edinme	561	460	391	389	385
Koruyucu aile	813	973	1103	1155	1227
Toplam	30629	22504	24299	25539	27395

* Çoğemler hem yatılı hem de gündüzlü hizmet veren kuruluşlardır. 2010 yılı içinde yatılı olarak hizmet alan çocukların sayısı 680'dir.

(Kaynak: SHÇEK Stratejik Planı, 2010.)

Aile yanında bakım uygulamasının yaygınlaşması nedeniyle 2010 yılında kurum bakımı hizmetinden yararlanan çocuk sayısında belirgin bir azalma görülmektedir. 2010 yılında yetiştirme yurtlarına kayıtlı olup aynı-nakdi yardımla aile yanında desteklenen çocukların sayısı 2023'tür.

Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme de 1983 yılında kurulan SHÇEK' in kapatılmasıdır. Türkiye'de ailesi yanında bakılması mümkün olmayan çocukların bakım ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan çocuk koruma ve bakım hizmetleri SHÇEK tarafından verilmekte iken 03.06.2011 tarihinde yayınlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile SHÇEK kapatılmış ve onun üstlendiği tüm görevler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına devredilmiştir. Bu Bakanlığın görevleriyle ilgili 2. maddesinin (g) bendinde "öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek: korumaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, özürlü ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak için gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve işletmek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın görevleri arasında sayılmıştır. Bu amaçla çocuk hizmetlerini yürütmek üzere Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş ve çocuklara verilen hizmetlerle ilgili tüm görevler bu Genel Müdürlüğe verilmiştir. Bu Genel Müdürlüğün görevleri incelendiğinde öncelikle korunmaya muhtaç çocuk kavramı yerine "özel surette korunması gereken çocuk" kavramının kullanıldığı göze

2000'li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü

çarpılmaktadır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğün özel surette korunması gereken çocuklarla ilgili görevleri arasında;

- Geçici ya da sürekli olarak aile ortamından mahrum kalan ya da yüksek yararı ailesinin yanında bulunmamayı gerektiren çocuklara, özel bakım ve koruma hizmeti sunmak,

- Özel surette korunması gereken çocuklara yönelik hizmetleri, habersiz denetimleri de kapsayacak şekilde yerinde denetlemek, tespit edilen aksaklıklara ve yetersizliklere karşı gerekli önlemleri ivedilikle almak, bulunmaktadır.

Bu Genel Müdürlüğün hizmetleri çerçevesinde korunma gereksinimi olan çocukların bakım ve korunmasına ilişkin işlemler 1983 tarihinde kabul edilen 2828 sayılı kanun ile yürütülmekte olup, 03.07.2005 tarihinde kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile de hakkında bakım, barınma ve danışmanlık tedbiri verilen çocuklar ile denetim tedbirine karar verilen çocuklar da Genel Müdürlüğün görev alanı içine girmiştir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2015 itibariyle hizmet verdiği çocuklara ilişkin sayısal bilgi Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2015 Yılı İtibariyle Hizmet Verdiği Çocuklara İlişkin Bilgiler

Çocuklara Hizmetler	Yönelik	Diğer	Çocuk Sayıları
Kuruluş Bulunan	Bakımı	Altında	12.667
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen			71.845
Aileye Döndürülen Çocuk			11.085
Evlat Edindirilen			14.515
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan			4.615
Koruyucu Aile Sayısı			3.797
Özel Bakımevlerinde Bakılan	Kreş ve	Gündüz Ücretsiz	1.831

Kaynak:

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/araklik%20ay.pdf> (Erişim tarihi: 29.03.2016)

Bu tabloya baktığımızda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın korunma gereksinimi olan çocuklarla ilgili olarak aile

temelli bakım modellerine son dönemde daha ağırlık verdiği görülmektedir. Bu tabloda özellikle çocukların ekonomik destekle kendi aileleri yanında bakılmalarının ön planda olduğu ortaya çıkmaktadır. Kuruluş bakımı altında bulunan çocukların hangi kuruluş bakım hizmetinden yararlandıklarına ilişkin bilgiler ise tablo 4’de gösterilmektedir.

Tablo 4: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 2015 Yılı İtibariyle Kuruluş Bakımı Altında olan Çocuklara Verdiği Hizmetlere İlişkin Bilgiler

HİZMET MODELİ	KURULUŞ SAYISI	BAKILAN ÇOCUK
Çocuk yuvaları (0-12)	7	390
Yetiştirme Yurtları	10	401
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu(0-18)	6	319
Sevgi Evi (Çocuk Evleri Sitesi)	86	4.950
Çocuk evleri	1.057	5366
Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM=KBRM+BSRM+ÇOGEM+RFCC)	67	1241
Toplam	1.233	12.667

Kaynak:

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/aralik%20ay.pdf> (Erişim tarihi: 29.03.2016)

Korunma altına alınan çocukların yararlandığı hizmet modelleri değerlendirildiğinde artık kışla tipi bakım modelleri olan çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu hizmetlerinden yararlanan çocuk sayısının geçmişe oranla ciddi şekilde azaldığı görülürken koruma altındaki çocukların çok büyük çoğunluğunun çocuk evi ve çocuk evleri sitesi şeklinde düzenlenmiş sevgi evlerinde kaldığı görülmektedir. Bundan sonraki bölümde bu kuruluşların özellikleri hakkında bilgi verilecektir.

Korunma Gereksinimi Olan Çocuklara Yönelik Sunulan Hizmetler

İnsan hakları ve çocuk haklarındaki bu gelişmelerle birlikte Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre; kendisine bakmakla yükümlü ebeveyni ya da diğer yakınları çocukları yaşamsal ve sosyal risklerden koruyamıyorsa ve ihmal ve istismar ediyorsa bu çocuklar devlet korunması altına alınmaktadır. Türkiye’de korunma altına alınan çocuklara hizmet veren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme

Kurumu (SHÇEK) kapatılmış ve görevleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB)’na devredilmiş olmakla birlikte uygulamalarda hala eski mevzuat kullanılmaktadır. Bu nedenle 24.05.1983 tarihli 2828 sayılı kanunundaki korunmaya muhtaç çocuk tanımı kullanılmaktadır. "Korunmaya Muhtaç Çocuk"; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, ÇHS ilkelerine paralel olarak 0-18 yaş arasındaki çocukları kapsamaktadır. Bu tanım kapsamında korunma altına alınan çocuklar için bundan sonraki aşama çocuk için hangi bakım modelinin uygun olduğu kararının verilmesidir. Bu aşamada verilen kararı kurumun olanakları, korunma altına alınan çocuğun yaşı, cinsiyeti, bedensel ve ruhsal sağlığı, korunma altına alınma nedeni, ailesinin bulunup bulunmaması ve ailesiyle kurduğu ilişkiler gibi faktörler etkilemektedir

Korunma gereksinimi olan çocuklara yönelik hizmetler temelde iki kategoride toplanmaktadır. Çocukların toplum içinde kendi ailesi ya da başka bir ailenin yanında yaşamasını sağlayan hizmet modelleri ve diğerleri ise kurum bakımı hizmetleridir.

Çocukların Bir Aile Yanında Bakılmasını Sağlayan Hizmet Modelleri

Aile Yanında Sosyal Yardımla Destekleme; Korunma gereksinimi olan çocuklar için aile destek hizmetleri, bakım veren rolleri üzerinden aileleri destekleyen, onlara yardım eden toplum temelli hizmetler olarak tanımlanabilir. Bu tür hizmetler, ailenin gereksinimlerine ve güçlerine bağlı olarak çeşitli biçimlerde olabilir. Hizmetlerin amacı sağlıklı çocuk gelişimini en üst düzeyde gerçekleştirmek için sorunları çözmek ve ebeveyn becerilerini geliştirmek için ailelere yardım etmektir (ASPB, 2014:53).

Bu anlamda aileyi desteklemek, sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde olan kişi ve ailelerin çocuklarının ailesi ya da yakınları tarafından bakılıp eğitimlerinin sağlanmasına yönelik olarak aileye ihtiyaç duydukları sosyal ve ekonomik destek hizmetlerini vermektir. Çocukların korunma altına alınmasındaki en önemli nedenlerden biri ailenin parçalanmasının ardından ortaya

çıkan yoksulluktur. Bu neden daha önce kurumlarda kalan çocukların 4/5'i için geçerlidir. Aile parçalandıktan sonra çocukla bir arada kalan ebeveyn başta yoksulluk, daha sonra da hastalık, sakatlık, iş arama, işi olduğu halde çocuğun bakım sorununu çözemediği için çocuğunu kurum bakımı hizmetinden yararlandırmak istemektedir (Uluğtekin,1993: 36). Aile yanında sosyal ve ekonomik destek verme hizmeti bu çocukların kurum bakımına alınmadan aile yanında bakımının sağlanması için daha uygun bir hizmet modeli olarak tercih edilmektedir.

Evlat Edinme; bir çocukla, durumu evlat edinmeye uygun bir kişi arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır. Evlat edinme hizmeti, Türk Medeni Kanunu'nun (01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren) 305-320 maddeleri ile SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından aynı kapsamda hazırlanan 01.08.2002 tarih ve 145 sayılı Evlat Edinme Yönergesi ve 14.01.2004 tarihinde kabul edilerek 1 Eylül 2004'de yürürlüğe giren Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun çerçevesinde yürütülmektedir.

Koruyucu Aile Hizmeti; çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakılamayan çocukların, kısa veya uzun süreli olarak bakımlarını üstlenen aile ya da kişilerin yanında, devlet denetiminde yetiştirilmeleri olarak tanımlanmakta ve bu hizmeti veren aile ya da kişilere "koruyucu aile" denmektedir. ÇHS' de; çocuğun öncelikle ailesi yanında, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise uygun bir aile ortamı içinde yaşamını sürdürmesi ve gelişmesi hakkına özel bir önem verilmektedir. Ülkemizin de imzalamış olduğu bu sözleşme ile Koruyucu Aile Hizmeti daha da önem kazanmaktadır. Ülkemizde koruyucu aile uygulaması, korunma gereksinimi olan çocuklar için kurum bakımından daha uygun bir ortamda daha etkili bir hizmet sağlaması ve programın yaygınlaşması halinde daha ekonomik bir bakım yolu olması nedeniyle başlatılmıştır.

Gelişmiş ülkelerdeki çocuk bakım hizmetlerinde genel yaklaşımın aile temelli bakımlarda olduğu görülmektedir. Özellikle koruyucu aile hizmetinin ön planda olduğu görülmektedir. Oysa ülkemizde kurum bakımında kalan çocuk sayısı 13.787 iken koruyucu aile yanında bakılan çocuk sayısı 1.344'dur. Bu bakım altındaki çocukların %10'dan daha azının koruyucu ailede bakıldığını göstermektedir. Burada Türkiye'nin benzerlik gösterdiği tek ülke Japonya'dır. ABD, İngiltere, Avustralya ve Norveç' de koruyucu aile ve evlat edinme hizmetlerinin ön planda olduğu görülmektedir.

Çocuk koruma sisteminde esas, çocuğun toplum içinde yetiştirilmesine olanak verecek hizmetlerin yaygınlaştırılmasıdır. Ancak korunma altına alınan tüm çocukların özellikleri evlat edindirme ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması uygun değildir ve bunun yanında ülkemizde koruyucu aile hizmetleri yeterli düzeyde yaygınlaşmamıştır. Bundan dolayı bu hizmetlerden yararlanamayan çocukların bakım ihtiyaçları kurum bakımı ile karşılanmaktadır.

Çocukların Yatılı Bir Kurumda Bakımını Sağlayan Hizmet Modelleri

Çocuk Destek Merkezleri: 5395 sayılı kanun çerçevesinde suça sürüklenen ve suç mağduru çocukların, psiko-sosyal durumları göz önünde bulundurularak; sosyal uyumları, rehabilite edilebilmeleri ve toplumla yeniden bütünleşebilmeleri için çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarından farklı, bakım ve barınma birimlerinin oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu amaçla çeşitli illerde rehabilitasyon amaçlı merkezler açılmıştır. Çocuk destek merkezleri suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan; psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilen çocukların, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlardır. Daha önce suç mağduru, suça sürüklenen ve sokakta yaşayan çocuklara hizmet veren bu merkezler çocukların özelliklerine göre farklı isimlerle (Çocuk ve Gençlik Merkezleri, Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri) adlandırılmaktaydı. Ancak bu merkez adlarının çocukların korunmaya muhtaçlığı ve mağduriyetlerine işaret ettiği düşünüldüğünden bu merkezler 19.02.2014 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6518 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla Çocuk Destek Merkezi olarak yeniden tanımlanmışlardır <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri>: Erişim tarihi: 07.02.2017).

Yetiştirme Yurtları: 13-18 yaş arası korunma gereksinimi olan çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi

edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

Çocuk Yuvaları: 0-12 yaş arası korunma gereksinimi olan çocukların, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Gerekli durumlarda 12 yaşını bitirmiş korunma gereksinimi olan kız çocukları da yuvalarda bakılabilmektedir.

Çocukların kurumlarda bakımı çok eski bir sosyal hizmet modelidir. Ancak, son yıllarda çocukların koğuş tipi kalabalık odalarda, bireyselliklerinin gözetilmeden, psiko-sosyal ihtiyaçları yeterince karşılanmadan sadece barınmaya yönelik hizmetlerin temel alındığı kurum bakımı anlayışında ciddi değişiklikler olmuştur. Kurum bakımında kalan çocukların sıklıkla ürkek, çekingen ve sessiz durma davranışları, aşırı hareketlilik, çok yemek yeme, dikkatin dağınık olması, gece alt ıslatma, aşırı hassaslık, kıskançlık, huysuzluk, istifçi olma, çalma davranışı, kurumdan kaçma davranışı gösterme (Kut ve Özeltin, 1987); zihinsel, bilişsel, psiko-sosyal ve dil gelişimlerinin yaşitlarına göre daha geri olma (Akan, 2002: 80; Bıyıklı, 1982), sosyalleşme sürecinin bölünmesi nedeniyle sağlıklı sosyalleşememe (Cılga, 1984), şiddet uygulama eğiliminin fazla olması (Sayar, 2006) gibi sorunlar yaşadığına ilişkin araştırma bulguları mevcuttur. Kurum bakımındaki çocuklar erken dönemde aileden ayrılma ve bakım sistemi içinde başarısız yerleştirme neticesinde ciddi bağlanma sorunları da yaşayabilmektedirler (Butler ve Roberts, 2004: 146).

Webb (2003: 226) kurum bakımının çocuklarda yarattığı olumsuz etkileri şu şekilde ifade etmiştir:

1. Zayıf dürtü kontrolü gelişimi,
2. Düşük kendine güven,
3. Duyguların değişimindeki zayıf gelişim,
4. Sosyal ilişki kurmada yetersizlik,
5. Oyun becerisinin geliştirilememesi.

Kurum bakımında kalan çocukların psikolojik durumları ailesiyle yaşayan çocukların durumlarından farklıdır. Gelişim hızları daha yavaştır. Bu durum gelişim evrelerinin her aşamasında ortaya çıkar. Bir yetişkine bağlılık geliştirme, güven duygusu geliştirme sorunu yaşayan, mutsuz, toplum içinde pasif kişiler olabilmektedirler (Shipitsyna, 2008: 19). Kurumlarda kalan çocuklar çevrelerindeki yetişkinlerden kabul görme ihtiyacı içindedirler. İnsanlardan sıcak

ilgi, bakım ve sıcak duygusal ilişki isterler. Kurum bakımında yaşayan çocuklar gerçek yaşama daha zor adapte olabilmektedirler. Kurum bakımında kalan çocukların daha az jest ve mimik kullandıkları, kelime haznelerinin zayıf ve düşük dilbilgisi ile konuştukları görülmektedir. Kurum bakımında bireysel iletişim daha az grup etkileşimi daha fazla olmakla birlikte çevre çok kontrollüdür. Yetişkinlerle daha az iletişim kurdukları için sosyal ipuçlarını öğrenme şansları azdır. Aile yanındaki çocuklar çok farklı sosyal ortamlara girme imkanı bulurken kurum bakımındaki çocukların sosyal çevreleri sınırlıdır. Kurum bakımındaki çocuklar yetişkinlerle ilişkilerinde hiçbir neden yokken agresif davranabilmektedirler (Shipitsyna, 2008: 24-25).

Kurum bakımındaki çocukların yaşam deneyimi sınırlıdır. Bilgi kaynakları öğretmenler, bakım elemanları ve kurumdaki diğer çocuklardır (Shipitsyna, 2008: 28). Kurum bakımı ideal ölçülere ulaşmış, çocuğun bütün fiziksel ihtiyaçlarını dahi karşılıyor olsa, kışla havası çocuğun psikolojik yönden olumsuz etkilenmesine ve kişisel ilişkiler, günlük yaşantı ve deneyimler yönünden eksik kalmasına neden olmaktadır (Akyüz, 1991: 727).

Kurum bakımında kalan çocuklarda görülen bu sorunlar Türkiye’de de kurum bakımı hizmetinin yeniden yapılandırılması ihtiyacını beraberinde getirmiştir. İşte bu nedenle 2005’den bu yana çocuk evi hizmet modeline geçişle ilgili hızlı bir yapılanma sürecine girilmiştir. Şu anda da kurum bakımı hizmetinden faydalanan çocukların çok büyük bir kısmının çocuk evi hizmet modelinden faydalanması hedeflendiğinden çocuk evlerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. 2012 yılı içerisinde 9 Sevgi Evi ve 201 Çocuk evi açılmıştır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2012 yılında 152 çocuk evi açmayı hedeflemişken 201 Çocuk Evi açılmış ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün hedefinde %32’lik bir artış sağlanmıştır (ASPB; 2012: 68).

Çocuk Evleri Sitesi: Bu siteler kuruluş bakımı yerine daha küçük birimlerde, aile ortamına benzer yapılar ve ilişki sistemi içerisinde çocukların yetiştirilebileceği küçük müstakil binalardan oluşturulan site içerisinde hizmetin verildiği sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Aslında çocuk evleri sitesi çocuk yuvalarına benzer kuruluşlardır. Ancak çocuk yuvaları büyük binalar içinde çocuklara bakım hizmeti verirken bu site aynı yerde bulunan birden fazla küçük binadan oluşturulmuştur. Daha önce sevgi evi olarak bilinen çocuk evleri sitesi en fazla 12 çocuğun üçer kişilik odalarda kaldığı, çocukların yaşlarına uygun gelişim ihtiyaçları dikkate alınarak site

içerisinde inşa edilen, müstakil villa tipi evlerden oluşan aile ortamına benzer yapı ve ilişki sisteminde hizmet veren yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (ASPB, 2014:70). Bu site koğuş tipi bakımdan ev tipi bakıma geçişi amaçlamakla birlikte çocuk evleri gibi toplumun için de değil de yine bir kuruluşun çatısı altında hizmet vermektedir.

Çocuk Evleri: Her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısı, çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın bağış olarak alınan ve özellikle lojman olarak kullanılan apartman dairesi veya müstakil dairelerde 0-18 yaş grubu 6 - 8 çocuğun bir ev ortamı yaratılarak, korunma ve bakım altına alınan çocukların bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin, eğitimlerinin ve bir meslek sahibi olarak topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerinin sağlanması hedeflenen bakım kurumlarıdır. İlk çocuk evi Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı olarak Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile işbirliği protokolü ile 2000 yılında açılmış ve bu hizmet 2005 yılı içerisinde yaygınlaştırılmaya başlamıştır.

Kurum bakımındaki hizmetlerin karşılaştırması yapıldığında da ülkemizde çocuk evleri hizmeti yaygınlaştırılmaya çalışılsa da hala büyük kurumlardaki çocuk bakım hizmetlerinin ağırlıklı olarak mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde bakım kurumu olarak çocuk evleri kısa süreli ve geçici hizmet bakım kuruluşları olup bu kuruluşlarda tedavi ve rehabilitasyona yönelik hizmetler yürütülmektedir. Burada kalan çocuklar daha çok suçlu çocuklar, psikiyatrik tedavi gereksinimi olan çocuklar ya da koruyucu aileye uyum sağlamakta güçlük yaşayan çocuklardır. Oysa Türkiye'de çocuk evlerinde kalan çocuklar yuvada kalıp en az sorun çıkaran çocuklar arasından seçilmektedir. Bu açıdan bakıldığında dünya örneklerinde Türkiye' deki çocuk evi hizmetine benzer bir modele rastlanmamaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki çocuk evi hizmetinin karşılığının ülkemizde eski adları ile Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri ile Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri bugünkü adları ile Çocuk Destek Merkezleri olduğu söylenebilir.

Literatür incelemesinde de görüldüğü gibi özellikle gelişmiş ülkelerde çocuklar kendi aileleri yanında bakılamayacak durumda ise çocuğun bir koruyucu aileye yerleştirilmesi tercih edilmektedir (Webb, 2003; SHÇEK Genel Müdürlüğü İç Denetim Birimi Geçici görev Raporu, 2011; Beter, 2010; Tilbury ve Thoburn, 2008; (Deutsches Jugendumstitut, 2012. [http:// www.jugendaemter.com/Struktur_Jugendamt.pdf](http://www.jugendaemter.com/Struktur_Jugendamt.pdf) .Erişim:19.12.2012) Ancak ülkemizde de

koruyucu aile hizmetinin önemi kavranmış olsa da halen koruyucu aile hizmeti istenen düzeyde değildir. Mevcut düzenlemede çocuk bakım hizmetlerini yürüten Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın koruyucu aile sayısını arttırmaya yönelik çabaları sürmekte ise de korunma altındaki çocukların büyük çoğunluğunun koruyucu aileye yerleştirilmeleri için daha uzun bir sürece ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle çocukların sağlıklı gelişimini sağlayacak yeni hizmete modellerine ihtiyaç duyulmuş olup son dönemde çocukların kurum bakımından farklı olarak daha küçük gruplar halinde çocuk evlerinde kalmalarını sağlayacak bir sistem geliştirilmiş ve bu hizmet modeli yaygınlaştırılmıştır.

Türkiye’de çocuk evi hizmeti henüz çok yeni bir hizmet modeli olmakla birlikte çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştır. Ancak hizmetin yaygınlaşması için yapılan düzenleme daha çok evlerin kiralanması ya da çeşitli STK’ larla işbirliği içinde finansman sağlanması şeklinde olmaktadır. Bu hizmetin yürütülmesi aşamasında Çocuk Evleri Koordinatörlüğü oluşturulmakla birlikte Koordinatörlüklerde çocuklara yönelik mesleki çalışma yapılmasını sağlayacak yeterli sayıda meslek elemanı istihdam edilmemiştir. Ayrıca özellikle büyükşehirlerde birbirlerinde bağımsız şekilde şehrin pek çok ilçesinde yayılmış şekilde hizmet veren çocuk evlerinin koordinatörlükle fiziksel olarak da ilişkisinin kurulması oldukça güçtür.

ASPB’ nin çocuk evi hizmeti ile ilgili olarak kendi yaptığı değerlendirmelerine göre bu hizmet modelinde çocukların kurum bakımı hizmetinin olumsuz koşullarından etkilenmesinin önlenmesi için iyi bir alternatif hizmet olduğu düşünülmekte ve uygulamada olumlu geribildirimler alındığı ifade edilmektedir. Çocuk evleri alanında çalışan meslek elemanları ve bakım elemanlarının gözlemlerine göre kurum bakımından çocuk evine nakli gerçekleştirilen çocukların;

- Ders başarı düzeylerinin yuva ve yurtlara göre yükseldiği,
- Öz bakımlarının ve özgüvenlerinin daha fazla geliştiği,
- Paylaşımlarının arttığı,
- Arkadaş ilişkilerinde yaşadıkları agresif tutumların yerine daha kabul edilebilir davranışlar geliştirdikleri,
- Toplumsal kuralları uyma yönünde daha fazla çaba sarf ettikleri,
- Çocukların bağımsız olarak iş yapma becerilerinin daha fazla geliştiği ve kendine güvenlerinin, sorun çözme becerilerinin arttığı, kendi hedeflerini belirleyebildikleri,

- Kuruluş bakımına göre ev sisteminde birebir ilişkilerin daha yoğun yaşanması ve çocukların birbirlerine karşı kontrollerinin daha fazla olması nedeniyle olumsuz davranışlara daha az yöneldikleri,
- Kuruluş ortamına göre ev ortamında çocuklara model olmanın (anne, baba, abla, ağabey modeli) daha etkin olduğu,
- Kuruluş ortamına göre; ev ortamında çocuğa yönelik gözlemlerin arttığı, birebir iletişim ve etkileşimin fazla olduğu, bunun sonucunda çocuğun psiko-sosyal sorunlarının tespiti ile değerlendirilmesinin daha hızlı olduğu,
- Çocuğun psiko-sosyal sorunlarının çözümüne ilişkin gerekli müdahale yöntemlerinin uygulanması için ekip çalışmasının arttığı,
- Çocukların evin işleyişine (alışveriş, temizlik, yemek yapma, evin tertip düzeni, vb.) katkı sağlamaları nedeniyle kendilerine güvenlerinin geliştiği, ileriki yaşantılarına hazırlanma yönünde daha fazla çaba sarf ettikleri,
- Çocuklarda aile olma kavramının geliştirdiği,
- Kuruluşlarda yaşanan izinsiz ayrılma davranışlarının çocuk evlerinde yaşanmadığı, kuruluşlardan gelen çocukların kısa sürede evin işleyişine uyum sağladıkları gözlenmiştir (<http://www.izmir-shcek.gov.tr/?m=Sayfalar&id=269.16.08.20112> tarihinde alınmıştır.)

Kurumun kendi değerlendirmelerinde böyle olumlu sonuçlara ulaşmış olsa dahi bu hizmetin de bazı riskli yanları olduğu düşünülmektedir. Bu çocukların toplumda kimlerle, nasıl, ne kadar sıklıkla ilişkiye geçtikleri çocukların sosyalleşmelerindeki en önemli belirleyicilerden biridir. Çocukların kurdukları bu ilişkiler onların sosyal yaşama katılımını sağlamaktadır. Ancak yeterli rehberlik ve izleme mekanizması çalıştırılmaz ise bu ilişkiler çocuklara zarar verici ilişkiler haline de gelebilir. Bu ilişkiler akran grubu içinde çeteleşme, madde kullanımı, şiddet içeren eylemlerde bulunma gibi sorunlara yol açabileceği gibi, çocukların ideolojik bir düşünceye, dinsel bir inanca yönlendirilmesini amaçlayan arkadaş, komşu, gönüllü çalışan gibi kişilere karşı savunmasız kalmalarına neden olabilir.

Korunma gereksinimi olan çocukların toplum içinde bakılmalarını hedefleyen bir hizmet olarak ortaya çıkan çocuk evleri hizmeti çok yeni bir hizmet olmakla birlikte, bu hizmet çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmaktadır. Örneğin İzmir ilinde yetiştirme yurdunda

kalan tüm çocuklar çocuk evlerine yerleştirilmiştir. 2012 yılında Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ nün çalışmaları neticesinde toplam 17 ilde hizmet dönüşümü sağlanmış ve çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları kapatılarak hizmet sevgi evlerinde ve çocuk evlerinde verilmeye devam etmiştir. Yurt genelinde hizmet dönüşümü kapsamındaki hizmetlerden yararlandırılan çocukların oranı kurum bakımındaki çocukların % 52’ sini oluşturmaktadır (ASPB, 2012: 68).

Çocuk evleri hizmetinin şu andaki işleyişine bakıldığında personel sayısının yetersizliği ve personelin alandaki deneyimi ile uygun mesleki çalışmaların yapılmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın son dönemde kurum ve kuruluşlarında verilen hizmetlerde STK’larla işbirliğini öne çıkarması hizmetlerin halkın da katılımıyla sağlanması anlamına gelecekken, bu katkıların sınırlarının çok net çizilememesi hem işleyişe profesyonel olmayan kişilerin müdahale etmesine yol açacak hem de yıllardır kurumsallaştırılıp profesyonel bir sistematığe oturtulmaya çalışılan çocuk bakım hizmetleri yeniden gönüllü hayır işleri olma yönünde geriye doğru gidecektir. 2012 yılı içerisinde açılan 201 çocuk evinin 49 tanesi STK’ lar ile yapılan protokoller çerçevesinde (kira ve tefrişat giderleri) karşılanarak açılmıştır (ASPB; 2012: 68).

Bu protokollerde, dernek ve vakıfların çocuk evi kurmakta ekonomik desteklerini almanın yanı sıra çocuk evinde çalıştırılmak üzere bakım elemanı ve meslek elemanı teklif etmesi, çocuk evlerini ziyaret etmesi, çocuklarla vakit geçirmesi gibi yükümlülükler ortaya konmaktadır. Kurumun kendi personel işleyişine gönüllü faaliyet gösteren kişi ve kurumların direk olarak müdahalede bulunabilmesi işleyişle ilgili müdahalelerinin de önünü açmaktadır. Bu örgütler bir süre sonra çocuklarla yapılacak sosyal hizmet uygulamalarına da müdahale etmeye başlayabilirler. Çocuk evlerinden sorumlu meslek elemanlarının sayısının azlığın ve iş yoğunluğu göz önüne alındığında çocukların bu gönüllü kişilerin kişisel inisiyatiflerine göre yönlendirilmesi riskinin söz konusu olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Çocuk için en ideal büyüme ortamı aile olmakla birlikte ailenin işlevlerini yerine getirememesi nedeniyle çocukların aile dışında bakımının yapılması söz konusu olmaktadır. Ülkemizde de hem bilimsel alanda yapılan çalışmalar hem de çocuk haklarının gelişimi ile çocuk bakım sistemlerinin en iyi şekilde sağlanması için sürekli bir çalışma içinde olduğu görülmüş olmakla birlikte kurulan yeni

düzenlemelerin çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya ne kadar uygun olduğu tartışılmalıdır. Koruyucu ailenin yaygınlaşması önündeki engellerin neler olduğu belirlenmeli ve buna yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca çocuk destek merkezi, sevgi evi ve çocuk evi hizmetlerinde çocukların sağlıklı büyüme ve gelişme ortamlarına sahip olabilmelerinin en önemli koşulu nicelik ve nitelik açısından uygun personel istihdamının sağlanmasıdır. Oysa son dönemde kurumun bu konudaki yaklaşımı çocuk alanında özellikle de çocuk evi sorumlusu olarak daha çok farklı kurumlardan ASPB'ye naklen geçen ya da geçici görevli olarak MEB'den gelen öğretmenler olmaktadır. Hele de bu öğretmenlerin daha önce özel gereksinimleri olan bu çocuklarla çalışma deneyimi olmadığı göz önüne alınırsa bu çocukların sağlıklı gelişimlerinden söz etmek pek mümkün olmayacaktır. Çocuklara hizmet veren bu kurumlarda sosyal hizmet uzmanı, psikolog, çocuk gelişimi mezunu, hemşire gibi meslek gruplarından oluşan bir ekip ile hizmet verilmesi ve bu elemanların özel gereksinimi olan bu çocuklarla çalışmak konusunda hizmet içi eğitimlerden geçirildikten sonra görev almalarının sağlanması bakım hizmetinin niteliğini arttırmak konusunda atılacak en önemli adımdır.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012) *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2012 yılı Faaliyet Raporu*. Ankara. ASPB Yayınları

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012) *Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu*. Ankara: Özel Ofset

Akan, B. (2002). Korunmaya Muhtaç Çocuklarla Ailesi ile Yaşayan Çocukların Kavram Gelişimlerinin ve Okula Hazır Bulunuşluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(1), 74-85.

Akyüz, E. (1991). Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(2) DOI:10.1501/Egifak_000000682.

Bıyıklı, L. (1982) Yetiştirme Yurdundaki Çocukların Zihinsel ve Psiko-sosyal Gelişimlerinin İncelenmesi. *A.Ü Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 87-98.

Butler I., Roberts, G. (2004). *Social Work with Children and Families Getting Into Practice (2th Ed.)*, London:Jessica Kinsley.

- Cılga, İ. (1984). Yetiştirme Yurtlarında Toplumsallaşma. *H.Ü. SHYO Dergisi* 2(1-3), 83-113
- Çağlar, D. (1982). Atatürk ve Cumhuriyet Devrinde Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım ve Öğretim Olanakları. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(15).
- Çavuşoğlu, T. (2001). Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu ve Çocuk Bayramı. *Sosyal Hizmetler Dergisi*, 1(12), 9-17.
- Çavuşoğlu, T. (2005). *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Yaprakları 1917-1983*, Ankara: Sabev Yayınları.
- Çengelci, E. (1991). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'na Hukuki Yönden Bir Bakış. *H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 9(1-2-3), 1-19.
- Çocuk Evleri Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin Uygulanması Hakkında Genelge, 2011/02
- Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik: 05.10.2008, Resmi Gazete Sayısı: 27015 http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/mce/yonetmelikler/cocukevleri_calismaesaslari.pdf.
- Kut, S., Özeltin, G. (1987). Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 yaş Çocuklarının Davranış Sorunları Üzerine Bir Araştırma. *H.Ü. SHYO Dergisi*, 5(2-3), 133-159
- Sayar, Ö.Ö. (2006). Yetiştirme Yurtlarında Akran Şiddeti- Ankara'da iki Yetiştirme Yurdu Örneği- *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(1)
- Shipitsyna, M.L. (2008). *Psychology of Orphans. A Complete Overview of Russian History, Environment and Family Realities that Have Contributed To Form The Unique Book.*, Bloomington: Liberty Drive.
- SHÇEK Faaliyet Raporu (2010) <http://www.shcek.gov.tr/faaliyet-raporlari.aspx>
- SHÇEK Stratejik Planı (2009) <http://www.shcek.gov.tr/userfiles/SHCEKStratejikPlanRapor2009.pdf>
- Uluğtekin, S. (1993). Çocuk Yuvaları:Uygulamanın Son Araştırmalar Işığında Değerlendirilmesi. *H.Ü SHYO Dergisi* ,11(1-2-3), 35-57.
- Uluğtekin, S. (2001). Yirminci Yüzyılda Türkiye'nin Çocukları: Sorunlar ve Beklentiler . *Sosyal Hizmetlerde Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları*.H.Ü.S.H.Y.O Yay. No:8. Ankara: Aydınlar Matbaası.
- Webb,N. B.(2003). *Socialwork Practice with Children*. (2.th Ed.) Newyork: The Guilford .

Zevkliler, A (1968). Türk Hukukunda Korunmaya Muhtaç Çocuklar. auhf.ankara.edu.tr/dergiler/.../AUHF-1968-25-01-02-Zevkliler.pdf

5395 Çocuk Koruma Kanunu Tarihi: 15/07/2005 Resmi Gazete Sayısı : 25876

2828 Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. Tarih:27.05.1983. Resmi Gazete Sayısı: 18059

633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Tarih:03.06.2011.

<http://www.izmir-shcek.gov.tr/?m=Sayfalar&id=269>

(Erişim:16.08.2012)

http://www.jugendaemter.com/Struktur_Jugendamt.pdf

(Erişim:19.12.2012) "Deutsches Jugendinstitut"

http://www.sos-kinderdorf.de/sos_in_deutschland.html

(Erişim:19.12.2012)

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc318044059c3/aralik%20ay.pdf> (Erişim tarihi: 29.03.2016)

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/cocuk-destek-merkezleri>: (Erişim tarihi: 07.02.2017)